

Afroeurooppalaisen liikkuvuuden poetiikka

Poetiikka: kirjallisuudessa ei ole kyse vain siitä, *mitä* kerrotaan, vaan myös siitä *miten* kerrotaan. Siksi on tärkeää kiinnittää huomiota kirjalliseen muotoon. Esimerkiksi jälkikoloniaalisessa kirjallisuudentutkimuksessa, johon oma tutkimukseni nivoutuu, huomio jää toisinaan pois kirjalliselta muodolta/tyylikeinoilta ja analyysi on teemalähtöistä (eli keskitytään vain siihen, *mitä* kerrotaan). Yksinomaan teemalähtöisen tarkastelun riskinä on, että kirjallisuus tulee asetettua vain eräänlaisen todellisen maailman ilmiöiden kommentaattorin/kuvailijan/kritisoijan rooliin. Kaunokirjallisen muodon tarkastelu on tärkeää – aivan kuten muodon tarkastelu on nähdäkseni tärkeää minkä tahansa taiteenlajin yhteydessä, koska se *miten* asiat sanotaan, vaikuttaa myös siihen *mitä* sanotaan. Kirjallisen muodon huomioiminen ei ole pois kontekstualisoivalta näkökulmalta, jossa tekstin ymmärretään kommentoivan jotain oikean maailman ilmiötä – nämä näkökulmat voi yhdistää. Tutkimuksessani pyrin tekemään juuri tätä kartoittamalla *liikkuvuuden poetiikkaa* eli lyhyesti sanottuna sitä, miten erilaiset liikkuvuuden teemat voivat ilmetä myös kirjallisen muodon tasolla. Tämä tulokulma on olennainen pyrkimyksessäni edistää tähän mennessä varsin vähän käytyä vuoropuhelua useimmiten yhteiskuntatieteisiin liitettävän liikkuvuustutkimuksen (*mobility studies*) ja kirjallisuudentutkimuksen välillä.

Liikkuvuus: liikkuvuustutkimus ymmärtää liikkuvuuden laajassa mielessä: se on mm. ihmisten, ideoiden ja tavaroiden liikettä. Liikkuvuus ei aina ole fyysistä. Liikkuvuutta on myös se, kun lagosilainen teini matkustaa mielikuvissaan Yhdysvaltoihin näkemiensä elokuvien innoittamanaⁱ, tai kun kamerunilainen Pariisissa asuva kansainvälisen organisaation virkamies palaa muistoissaan kotikaupunkinsa merenrantamaisemiin.ⁱⁱ Liikkuvuustutkimuksessa itse liike on merkityksellistä: mitä merkityksiä liittyy esimerkiksi siihen, kun madagaskarilainen nuori opiskelijanainen matkustaa ensimmäistä kertaa lentokoneella Pariisiinⁱⁱⁱ? Varsin monia merkityksiä, eivätkä nämä merkitykset kerro ainoastaan itse matkustajasta vaan myös matkustamisen muodosta sekä paikoista, joiden välillä matkaa tehdään.

Liikkuvuus ei ole sama asia kuin siirtolaisuus. Siirtolaisuuteen liittyy tietenkin liikkuvuutta, joskin useimmiten siirtolaisuutta tarkastellaan paikan näkökulmasta: mistä lähdit ja minne saavuit; varsinainen matkanteko ja sen merkitykset jäävät tällöin vähemmälle huomiolle. Laajalti sekä tutkimuksessa että yleisemmissäkin keskusteluissa huomiota saaneen siirtolaisahmon ohella liikkeelläolijat voivat myös olla esimerkiksi työmatkaajia, turisteja ja kotiinpalajia. He matkustavat lentokoneissa, Pariisin metrossa, puskataksissa, kävelevät kaupungin kaduilla, ajavat koiravaljakoilla. Erilaisia liikkeellä olevia hahmoja löytyy afrikkalaisesta(kin) kirjallisuudesta runsaasti. Ne monipuolistavat stereotyyppisistä kuvastoa afrikkalaisista ainoastaan laittomina siirtolaisina. Yksi osa tutkimuksestani keskittyy tosin näihin jälkimmäisiin kuvauksiin – nimenomaan matkanteon ja sen esittämisen näkökulmasta.

Kirjallisuudentutkimus ei tietenkään tutki ”oikeaa” liikkuvuutta, vaan niiden esityksiä/kuvauksia (representaatioita). Representaatioilla on yhteys ”todelliseen” maailmaan tekstien ulkopuolella. Tämä yhteys on monimutkainen ja ilmenee eri tavoin. Kirjallisuudessa esimerkiksi voidaan kommentoida maailman tilaa tai rakentaa kokonaan uusia maailmoja. Ja tietenkin tämä suhde toimii myös toisin päin: kirjallisuuden kuvasto vaikuttaa ”todellisen” maailman liikkuvuuksiin. Koloniaalisen koulujärjestelmän afrikkalaisten koululaisten ja opiskelijoiden luettaviksi tuomat ranskalaisen kirjallisuuden Pariisi-kuvastot ovat olleet merkittävässä roolissa luomassa Pariisi-myyttiä. Myytti on motivoinut afrikkalaisten lukijoiden haluja matkustaa Pariisiin ja Eurooppaan laajemminkin. Tämä myytti on lukuisien ranskankielisten afrikkalaisten romaanien klassikkoaihe, ja sitä on murrettu useissa teksteissä, joiden sanoman ytimessä on ajatus, ettei kuviteltua Eldoradoa ei ole olemassa.^{iv}

Afroeurooppalainen: termillä viitataan Afrikan ja Euroopan väliseen liikkuvuuteen sekä toisaalta henkilöihämiin, jotka matkustavat afrikkalaisina Euroopassa tai jotka asuvat tai ovat syntyneet Euroopassa ja matkustavat jommassakummassa maanosassa. Taustalla on lisäksi ajatus Afrikan ja

Euroopan yhteen kietoutumisesta kolonialismin seurauksena ja siinä, miten tämä yhteinen menneisyys näkyy moninaisin tavoin tässä päivässä. Afroeurooppalainen liikkuvuus ei olekaan vain tämänhetkinen vaan myös historiallinen ilmiö. Orjuus on tästä yksi esimerkki ja (pakotetun) liikkuvuuden muoto, mutta kirjallisuudessa on tuotu esille myös historiallisia afrikkalaisia tai afrikkalaistaustaisia hahmoja, kuten säveltäjiä ja kirkonmiehiä, jotka ovat matkanneet Eurooppaan ja Euroopassa.^v Myös afrikkalaiset sotilaat ovat sotineet Euroopassa eurooppalaisten joukoissa, ja näistä kokemuksista on olemassa sekä omaelämäkerrallisia että fiktiivisiä kuvauksia.^{vi}

Lopuksi: Afrikkalaisen kirjallisuuden afroeurooppalaiseen kontekstiin nivoutuvien liikkuvuuskuvausten kautta avautuu näkymiä Afrikan ja Euroopan yhteiseen menneisyyteen sekä siihen, miten tämä yhteinen menneisyys leimaa nykyisyyttä. Erilaisia liikkuvuuskuvaus tarkastelemalla on mahdollista päästä käsiksi kokemuksiin, jotka muuten helposti jäävät vaille huomiota. Kirjallisuudella on voima tuoda näitä kokemuksia lähelle, ehkä jopa kutsua astumaan toisen kenkiin ja – tutkimusteemaan liittyen – kävellä niissä. Toisinaan nämä toisen kengät saattavat hiertää omissa jaloissa. Näin ne kuitenkin voivat tehdä lukijan paremmin tietoiseksi omista, omaan jalkaan käytössä luontevasti muovautuneista jalkineistaan.

ⁱ Chris Abani: *Graceland* (2004)

ⁱⁱ Kidi Bebey : *Mon royaume pour une guitare* (2016)

ⁱⁱⁱ Michele Rakotoson: *Elle, au printemps* (1996)

^{iv} Fatou Diome: *Le Ventre de l'Atlantique* (1998) (engl. käännös : *The Belly of the Atlantic*); Alain Mabanckou : *Bleu-blanc-rouge* (1998) (engl. käännös: *Blue-White-Red*).

^v Emmanuel Dongala: *La Sonate à Bridgetower: Sonata mulattica* (2017) (engl. käännös: *The Bridgetower Sonata: Sonata Mulattica*); Wilfried N'Sondé: *Un Océan, deux mers, trois continents* (2018)

^{vi} Tierno Monémbo: *Le Terroriste noir* (2012); David Diop: *Frère d'âme* (engl. käännös : *At Night All Blood is Black*)